

transeuntibus lenis facta est. Transiit ipse prior Dominus, transierunt Apostoli intrepidi, postea Martyres; pueri, mulieres, puellæ. Sed quis in eis? Ille qui dixit: « Sine » me nihil potestis facere¹. »

¹ Joan. xv, 5.

FINIS TOMI CENTESIMI VIGESIMI-SEPTIMI.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIO (1) pag. 35.

Hoc loco Lovanienses addiderant: *In hac enim die ad salvanda omnia, oritur lux mundo, defunctis resurrectio, vita mortalibus. Ac propterea hodie utraque Salvatoris et salutis nostræ nativitas celebranda est. Nascitur ergo salus hominum Christus, quem Prophetæ testantur. Nascitur ex Virgine, sicut Isaias declarat, dicens: Ecce Virgo in utero accipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus. Probat ergo veritatem salutis, ordo nativitatis. Concipit Virgo, virilis ignara consortii, impletur uterus nullo libatus amplexu: sed quod Spiritu sancto castus venter excipit, pura membra servaverunt. Videte miraculum matris Dominicæ. Virgo concipit, Virgo parturit, Virgo post partum permansit. Gloriosa virginitas, et præclara fœcunditas. Virtus mundi nascitur; et nullus gemitus parturientis sentitur. Vacuatur uterus, infans excipitur; nec tamen virginitas violatur. Dignum enim erat, ut Deo nascente, meritum cresceret castitatis; nec per ejus adventum violarentur integra, qui venerat sanare corrupta; nec per eum pudicitia corporalis læderetur, per quem donatur castitas spiritualis. Natus ergo puer, ponitur in præsepe. Et hæc sunt Dei prima cunabula; nec regnator cœli has*

dedignatur angustias, cui habitaculum virgineus venter idoneus fuit. Pleraque hæc verba, quibus hic nostri MSS. et antiquiores editi carent, reperies in Sermone Appendicis cxxi. Sed verius sunt Ambrosiani cujusdam Sermonis de Natali Domini, teste Cassiano in lib. de Incarnatione vii.

ANNOTATIO (2) pag. 108.

Sic inscribitur apud Lov. At in Victorino MS. notatur, *Dominica in ramis palmarum.* In Regio, *Feria secunda*: post ipsam videlicet Dominicam palmarum; quandoquidem isti Dominicæ assignatur Sermo qui hunc in eodem codice antecedit. Testatur quidem Isidorus in lib. i de offic. Eccl. cap. 27. Symbolum competentibus tradi die Dominica palmarum: sed non erat Ecclesiarum omnium una et constans ubique consuetudo. Nam ex Ordinis Romani præscripto Symbolum feria quarta hebdomadæ quartæ simul cum Oratione Dominica tradebatur, reddendum sabbato sancto Paschæ: eundemque ritum describit Amalarius Fortunatus lib. i de Offic. c. 8. In Africa vero, ætate Augustini, Symboli seorsim traditio fiebat die ante Pascha serius octavo decimo, dieque ab hinc octavo redditio: post redditionem Symboli mox subsequēbatur traditio Dominicæ Orationis, reddendæ post octo dies. Mos iste liquido explicatur exordio Sermonum LVIII et LIX. Redditionem alteram Symboli faciendam die sabbati in vigiliis Paschæ commemorat Augustinus in eodem Sermone LVIII, n. 1 et 13, ibique diserte significat Orationis redditionem non incidere in eundem diem sabbati Paschalis: hanc tamen ipse in Sermone CCXXVII, die Paschæ habito, indicat jam factam,

his verbis: *Ecce ubi est peracta sanctificatio, dicimus Orationem Dominicam, quam accepistis et reddidistis.*

ANNOTATIO (3) pag. 114.

In editis: *Quia Filius Dei unicus Dominus non crucifixus, Filius Dei unicus Dominus non sepultus, mendosissime.* Sic enim id quod mox affirmat et ex Apostolo probat, Filium Dei crucifixum negare videbatur: quo videlicet argumento permotus Emmanuel Sa rejiciendum hunc Sermonem existimavit. Errata corriguntur ex altero inferius loco, ubi sine vitio in iisdem editis eadem sententia bis terque repetitur.

ANNOTATIO (4) pag. 120.

Hinc habitus Sermo intelligitur anno 391, quo coepit Augustinus creatus Hipponensis presbyter altari ministrare; primus forte quem ille dixit post eum secessum, de quo sibi usque ad Pascha permittendo egit apud Valerium in Epistola XXI. Confer exordium Sermonis CCXVI.

ANNOTATIO (5) pag. 121.

Verba sunt sermonem suum scribentis, cui religio erat Symbolum ipsum scripto tradere: *Quod Symbolum, ait, nostis quia scribi non solet,* qua de re supra in Sermone CCXII, n. 2. Cæterum quod Sermonem quem dixisset Augustinus, aliquando etiam dictum conscriberet, testatur ipse in lib. xv de Trinitate cap. 27. Suspicari etiam licet, aliquid hic ab ipso additum, cum alte-

rum de fide et Symbolo Sermonem, cui Sermo iste in Remigiano MS. proxime conjungitur, in Retract. lib. I, cap. 17 recognosceret. Eodem forsitan tempore addidit infra n. 8 exemplum, quo de servis Dei observat sæpissime dici: *Tot annos ille in illo vel illo monasterio sedit.* Id enim exempli anno 391, quo hunc Sermonem habitum putamus, proferre vix poterat. Si tamen aliunde satis constat monasticæ vitæ genus ipso primum auctore sic invectum in Africam, ut non aliqua illic ante extarent monasteria.

ANNOTATIO (6) pag. 341.

Additur hic, *in terra*, auctoritate Vaticani MS. Cæterum de illo regno et sabbatismo sanctorum in terra post resurrectionem, quem mille annos duraturum putabant, mutata sententia sic demum loquitur Augustinus in lib. xx de Civitate Dei, cap. vii: *Quæ opinio esset utcumque tolerabilis, si aliquæ deliciæ spirituales in illo sabbato affuturæ sanctis per Domini præsentiam crederentur: nam etiam nos hoc opinati fuimus aliquando.* Consule ejusdem operis lib. xxxii, cap. 30.

ANNOTATIO (7) pag. 347.

Dies quindecim, ut mox dicet: hoc est septeni ante Pascha, totidem post Pascha, quibus diebus lites omnes et contentiones partium cessabant, ex lege Theodosii, quæ est Leg. xi Cod. Theod. de Feriis: *Sacros quoque Paschæ dies, qui septeno vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem feriarum observatione numeramus.*

ANNOTATIO (8) pag. 480.

De his Martyribus Tertullianus in libro de Anima c. lv, et Martyrologia Nonis Martii. Locum et tempus quo passæ sunt, inquit Henricus Valesius, præfatione ad earum Acta Parisiis impressa. Eas porro Carthagine, ubi corpora ipsarum sepulta Victor, in lib. I de pers. Vand. scripsit, contendit martyrium consummasse: et quidem non apud Tuburbum Mauritanæ, uti in multis martyrologiis ferebatur, passas fuisse probat; sed de Tuburbo majore, quæ erat Proconsularis provinciæ civitas, dicere prætermisit. Annum deinde earumdem passioni, non Severi tertium, sed undecimum, qui fuit Christi 203 melius assignari demonstrat.